

בדין קביעת מזוזה בבית נשואי תערובות ר"ל

הת' חיים זושע שי' ווילמובסקי
שליח בישיבה

א

קושיות על פסק ה'נתיבים בשדה השליחות'

בדין קביעת מזוזה בבית זוג הנשוי נישואי תערובות ר"ל פסק בספר 'נתיבים בשדה השליחות' שיש לקבוע בלי ברכה. ובשולי הגליון (הערה 23) כותב וז"ל: "שהרי בית המשותף עם הנכרי פטור ממזוזה". ומעיר² שם מהמסופר בלקוטי דיבורים³ על אחד שיצא לתרבות רעה, וגם נשא נכרית ר"ל. ברבות הימים שמע על כך נכד אחיו, ופנה אל רבו, ר' אליהו בע"ש, והורה לו לבקר את דודו זקנו, ונתן בידו כמה תיקונים, וגם נתן בידו מזוזה, שיקבענה בבית דודו זקנו הנ"ל – בלי ברכה". ומסיים שם "ואולי הסיבה לקביעת המזוזה בלי ברכה הי' בגלל זה שבעל הבית הי' נשוי נכרית, והו"ל בית המשותף עם הנכרי שהוא פטור מן המזוזה כנ"ל", עכ"ל.

והנה לאשר אמרו חז"ל לא יאמר התלמיד הבנתי והוא לא הבין ע"כ גם אני לא אבוש מלומר לא הבנתי.

דהנה בטעם פסקו מבואר מספרו⁴ דהיינו מפאת שותפות גוי וישראל אמנם, לכאורה יש לפקפק טובא בהנחה הנ"ל, האומנם איש ואשתו שותפים המה בנכסיהן שוה בשוה, וכדלהלן:

דהנה כלל ידוע הוא ש"מה שקנתה אשה קנה בעלה", והיינו שכל נכסי האשה משועבדים לבעלה, וכל פירות נכסי קננים לבעלה, ופשוט הוא שאם הכניסה לו בית שהשתמשות הבית (רשות כניסה ויציאה, הדיור) קננים לבעל שהרי הן הנה פירות הבית⁵, והוא הבעל המושל

(1) פי"ז סי"ז, מהרב לוי"צ ראסקין, דיין ומו"צ בק"ק לונדון, אנגלי'.

(2) ומקורב יצא לאור ספר 'מבצעים כהלכה', ומייסד פסקו בדין הנ"ל על הלקוטי דיבורים דלקמן וראה לקמן, וצע"ג.

(3) ח"ד ע' תקפט.

(4) בקובץ 'תפארת אירופא' דן בזה באריכות הרב מ"מ שטראקס, והציר שעלי' מסתובב דינו החרף, ודפח"ח, הוא בהנחה הנ"ל שאיש ואשתו שותפים נינהו, וגם עליו תלונתנו.

(5) ראה תוס' ר"פ הזורק והיוצא מהגמ' שם, וכן בכ"מ, והפשוטות אינן צריכות לראי'.

ושולט בהן לעשות כרצונו, ולכן הבעל דווקא קובע חיוב המזוזה, ובאופן שאם אין הבעל בבית אף שנשארה אשתו ובני ביתו שם נפקע חובת המזוזה מהבית, הואיל והבעל (הקובע חובת הבית) אינו שם, וכן כתב בהדי' בתשובת רע"א וז"ל: "ואגב אודעו מה דנ"ל לדינא במי שיצא מדירתו לבית אחר לדור שם ויש שם מזוזה מכבר שהניח שם הדר הראשון, דמחויב הוא לברך על המזוזה⁶ דזה מצוה חדשה לו בבית זה, ואף שהוא פשוט כמדומה אין נזהרין בזה ומצוי לשכוח".

וממשיך שם, וז"ל "ונראה לי דגם ההולך מביתו לעסקיו בשוק הרבה ופעמים נוסע מעירו על איזה ימים דלכאורה הדין דכשחזור לביתו יברך על המצוה דהא בינתיים שלא הי' בדירת ביתו לא הי' עליו חובת מזוזה, ומתחיל עתה חיוב חדש (ואף דמחזיק ביתו לדור מכ"מ בשעה שאינו בביתו אינו מקיים מצות מזוזה בזה עיין מג"א סנ"א סק"ב וגם בני ביתו פטורים דאין הבית שלהם והוי כדר בבית שאולה ושכורה וצ"ע לדינא)", עכ"ל. הרי לנו שאשתו של אדם אינה קובעת חיוב המזוזה כלל ועיקר אלא אך ורק הבעל וכשאנינו נפטרה הבית כליל מחובת מזוזה.

[ואין להקשות דמ"מ לא תהא אלא כשותפה ושואלת כלשון רע"א הנ"ל ותקבע היא חובת המזוזה מטעם שואלת דחייבת מדרבנן,

די"ל: כבר ביאר לנו הנח"צ⁷ שכאן אפי' מדרבנן פטור, דלא שייך הכא מיחזי כשלו (שהיא טעם החיוב מדרבנן) דכ"ע ידעי שהבית שייך להבעל].

ולמה יגרע הנ"ל ממה שכתב הדע"ק⁸ דאם יש לישראל שכיר נכרי שהתחייב הישראל להחזיקו בביתו וקבע לו חדר לדירתו חייב במזוזה (אפי' חדר הגוי – הכותב) דבטל דירת הנכרי לגבי גוף הבית של הישראל ע"כ. ולכאורה הוא הדין לאשתו אם היא נכרית דמאי שנא.

ב

ברור בגדר 'מה שקנתה אשה קנה בעלה' ובפירות בית

והנה עדיין נשאר לברר:

א. האם דין מה שקנתה אשה קנה בעלה נאמר גם בישראל הנשוי לנכרית.

ב. מנלן שפירות הבית (שבזה אחיזת הבעל) הוא הקובע לעניין חיוב המזוזה בבית.

(6) סו"ס ט'.

(7) והיינו ברכת "לדור בבית שיש בו מזוזה", וראה מ"א או"ח סי' יט סק"א, אמנם רבו החולקים עליו.

(8) סימן רצא סק"ב.

(9) יו"ד רפו סק"ה.

הנה בנוגע לענין הא' נראה בעליל שגם בישראל הנשואי נכרית קיי"ל דין הנ"ל, דהנה בשו"ת שבות יעקב¹⁰ דן בדבר ישראל שהי' נשוי לנכרית בעבירה והוא נוהג מנהג ישראל בכל עניניו חוץ מאיסור זה ושאל אם יכול לתת לאשתו את החמץ שיש לו בערב פסח כדרך שמוכרים חמץ לגוי וכך לא יעבור עליו בב"י וב"י או שמא כיון שמה שקנתה אשה קנה בעלה אינו יכול לתת לה דבר כיון שמיד יחזור ויזכה הוא בו ויחזור החמץ ויהי' שלו ויעבור עליו בב"י וב"י, ודן השבות יעקב אם הדין שמה שקנתה אשה קנה בעלה נוהג גם בנכרים או רק באיש ואשה ישראלים. ונקט השבות יעקב שמה שקנתה אשה קנה בעלה נוהג גם בגויים שאע"פ שאין בהם תפיסת קידושין מ"מ יש בהם דין אישות בכמה דינים כמו לענין איסור אשת איש בנשותיהם והוא הדין שאישות זו מועלת גם לענין זה שמה שתקנה האשה יקנה בעלה. ואף אם יתעקש האומר לומר שכל זה בנכרי שנשא נכרית אבל ישראל שנשא נכרית כיון שאין קידושין ויש עבירה ולגירושין היא עומדת אין הבעל קונה וזוכה בכל נכסי אשתו, מ"מ כיון שדין המלכות כמלכות אחשוורוש הוא להיות כל איש שורר ושליט על אשתו המיוחדת לו ועל נכסיה, הרי זה בכלל חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח עכ"ל ד"עיי"ש באריכות. הנה מזה עולה שאפי' אשה נכרית קיי"ל מה שקנתה קנה בעלה

[ולעיר ממהרש"א¹¹ דמבואר כדברי שבות יעקב הנ"ל דמבאר שם מה שאמר אחשוורוש לאסתר עד חצי המלכות ומסבירה הגמ' שהתכוון לדבר שחוצץ המלכות (היינו בית המקדש) דלכאורה למה הוציא הגמ' את הפסוק מפשטותו שהיינו חצי המלכות? ומבאר שם דאם כן שהוא אחשוורוש רצה ליתן לה חצי המלכות מה יעזור שיתן לה הרי מה שקנתה אשה קנה בעלה? והן דברי השבות יעקב הנ"ל]

הרי הוכחנו שדין מה שקנתה אשה קנה בעלה קיים גם בישראל הנשוי לנכרית,

ולענין הב' שהקובע חיוב המזוזה הוא פירות הבית נראה ג"כ פשוט שנכון הוא ובהקדים:

בגדר חובת המזוזה מיהו המוטל עליו את החיוב בבית, יש לומר¹² בג' אופנים:

א. בעל הבית קובע, היינו זה שגוף הבית שלו.

ב. הדר בפועל הוא הקובע, אם כי אין לו שום בעב"ת ושליטה בזאת הבית.

ג. בעל השימוש קובע, היינו זה ששולט על שימוש הבית שמכניס ומוציא מה ומתי שרוצה (אם כי גוף הבית אינו שלו).

(10) ח"א סימן כ' הובא בשערי תשובה או"ח סימן תמח סק"ח.

(11) מגילה טו, ב, בד"ה עד חצי המלכות וכו'.

(12) כמובן שאין לקשר זה למה שחוקר הגאון הרוגוצובי (צפע"נ כללי התורה והמצוות, וראה שו"ת צפע"נ ח"ב

ס"ה סע' א בזה) אם החובה היא על הבית או על האדם, ואכ"מ.

הנה מזה דקיי"ל¹³ שהמשכיר בית לחבירו על השוכר לעשות לו מזוזה וביתר¹⁴ מהא ד"אמר ר' משרשיא מזוזה חובת הדר", הנה מוכח דלא כאופן הא', שאין זה שבעל גוף הבית קובע.

גם כאופן הב' מוכח שאינו, מתשובת רע"א (הובא לעיל) שאין אשתו של אדם אם כי גרה היא בבית מחייב הבית במזוזה, וכן כתב בדע"ק סי' רפ"ו סק"ה דאם יש לישראל שכיר נכרי שהתחייב הישראל להחזיקו בביתו וקבע לו חדר לדירתו חייב במזוזה (אפי' חדר הגוי-הכותב) דבטיל דירת הנכרי לגבי גוף הבית של הישראל, ע"כ, הרי לך דלא כאופן הב'.

ומוכח א"כ, כאופן הג' שהחיוב הוא על בעל השימוש – והיינו הבעל ששולט על נכסי אשתו.

ג

דחיית הראי' מלקו"ד

לאור כל הנ"ל עולה לכאורה שבית שמעורב בו כלאים (יהודי וגוי), לכאורה לא סוף דבר הוא לקבוע בלי ברכה אלא תלוי מי הוא השליט על הבית (הבעל), דאם ישראל הוא הואיל וכל שימוש הבית שייך לו א"כ יש לקבוע בברכה דלמה יבטל דיורה בעלותיו של הבעל, ולא תהי' היא אלא כשכיר גוי שמבואר מהדע"ק הנ"ל שאינו מבטל חיוב המזוזה אולם אם היא הישראלית והבעל הוא הגוי והוא השולט לכאורה אפי' בלי ברכה אסור לקבוע דהוה בית השייך לנכרי ואדרבה אולי איסור יש בדבר כמ"ש בשו"ע סימן רצא ס"ג בהגה"ה.

והערתו מליקוטי דיבורים במעשה בדו"ז המובא שם אינו מוכרחת כלל דיש לומר בפשטות טעם העדר הברכה בקביעת המזוזה שם הוא – דאין יברך הלה הבעל הבית (הדו"ז) לא שויא שליח ואפי' מטעם זכיה (זכין לאדם שלא בפניו) ג"כ לא שייך הכא דהרי הנ"ך הי' מופר ואינו בדין שליחות.

דהנה בשו"ע אבה"ע סימן קמ"א סקל"ג מביא המחבר הפסולים לשליחות הגט ובמפת השולחן מגיה הרמ"א וז"ל: בדין משומד כדין פסולי עדות מדאורייתא (כן משמע בהגהות אלפסי בגיטין י"ב אות א') עכ"ל.

ובאו"ח סי' קפ"ט בנוגע לאמירת בני ברית כשיש מומר בבית כתב המג"א וז"ל: "כשיש מומר להכעיס במקום סעודה צ"ל בני ברית דמומר אינו בכלל ברית כמ"ש התוס' בסנהדרין דף עב (ד"ה ישראל), קשה דא"כ למה כתב הרמ"א באה"ע סימן קמ"א סעי' לג דמומר דינו כפסול עדות דאורייתא, משמע דאם נתקיים הגט בחותמיו מותר לשלחו ע"י מומר לכו"ע

(13) פסחים ג, ב.

(14) לאפוקי הטוען שטעמא דמילתא (חיוב השוכר) הוא מפאת קנינו בגוף הבית ע"י שכירותו.

תלג

שער הלכה

תיפוק לי' דאינו נעשה שליח משום דאינו בן ברית וכדאיתא בגיטין דף כג' ע"ב, י"ל דהתוס' מיירי במומר להכעיס וכדמסיים טעמא דמורידין ולא מעלין, ובאה"ע אפשר דהרמ"א מיירי לתיאבון, וצ"ע, ומי שיצא מן הכלל הוה להכעיס", ע"כ.

הרי לנו בהדיא שאין שליחות למומר ליוצא מן הכלל, שהיא גדרו של הדו"ז הנ"ל, ואין יברך הלה ואין לו שייכות למצוה זו שהרי זה ביתו של המומר, ואם כי חולק עליו הב"ש באהע"ז סימן קמ"א (שם), מידי ספק לא יצאנו וספק ברכות להקל, ובכלל י"ל שהבע"ש אחז בשיטת המג"א וכדכוותי' (דרבים הם).

[ופשיטא שמתעם ערבות (כל ישראל ערבין זה לזה) אין לחייבו בברכה (אף שמחויב הוא לקבוע מטעם הנ"ל), ראה אינציקלופדי' תלמודית כרך כח עמוד תצ"ב באריכות].

וממילא אין שום הכרח מהליקוטי דיבורים הנ"ל¹⁵ [ובכלל שערי תירוצים לא נגעלו ובמיוחד כשמדובר בתיקון ע"פ קבלה שגבה למעלה מהשגתינו והאם ניקום ונעביד עובדא עפ"י תיקון הנ"ל].

וכפשוט שלא למעשה קאתינא ואהי' כדן לפני החכמים.

* * *

ד

מענה הרב לוי"צ רסקין שליט"א

מחבר ספר "נתיבים בשדה השליחות", דומ"צ דק"ק חב"ד ליובאוויטש - לונדון:

לכבוד הבחור חו"ב נו"נ הת' חיים זושיא ווילמובסקי נ"י,

אחדשה"ט, נהניתי מדבריך בדין קביעת מזוזה בבית של נישואי תערובת ר"ל, והם השגה על דבריי בס' נתיבים בשדה השליחות (עמ' צה), שם כתבתי לקבוע בלא ברכה משום ספק.

והנני להשיב על עיקר יסודותיך:

א. הבאת משו"ת שבות יעקב (ח"א סי' כ) שדין מה שקנתה אשה קנה בעלה שייך גם בנכרים, ואף בישראל שנשא נכרית ר"ל. וחילי' משום דינא דמלכותא, "להיות כל איש שורר בביתו", שהבעל שולט על נכסי אשתו. ולכך מסיק שיהודי זה אינו יכול להיפטר ממצות השבתת חמץ על ידי זה שיתן חמצו לאשתו הנכרית. והיינו לפי שעדיין נחשב החמץ להיות ברשותו.

אך לא העתקת המשך דבריו בזה, שכתב שם דבזמן הזה הרי המלכות מגינים על זכותה העצמאית של האשה להיות שולטת בממונה. ועל זה השיב השבות יעקב, דמ"מ אולי החמץ

(15) ראה לעיל הערה 3.

הנידון הוא אכן שלו, ובכחאי גוונא גם בדינא דמלכותא אין הדבר עובר לרשותה. ולכך לא יועיל למסור חמצו אליה.

שלפי זה אדרבה, דברי השבות יעקב מסייעים לדברינו, שבזמן הזה – הרבה יותר מבזמנו של השבות יעקב – שכיח שהאשה מתפרנסת בעצמה, ושכיח שיש להן חשבון בנק לעצמן, אם כן על כל פנים במקרה של נישואי תערובת, שאין שום תקנה דרבנן שמעשה ידיה יהיו לבעלה, וגם אין דינא דמלכותא לכך, אם כן היא נחשבת כשותפת בהרכוש, וביתם ייחשב כבית המשותף בין ישראל לנכרי.

וזאת ועוד, שדברי השבות יעקב באו להחמיר – שיצטרך להשבית חמצו כראוי, ואילו אתה באת לדון מהם להקל – שאשה יהודית הנשואה לגבר נכרי תהא פטורה ממזוזה.

ב. הבאת משו"ת רעק"א (ח"א סי' ט) שאשתו ובני ביתו של אדם אינן חייבים במזוזה, והחיוב הוא רק על האיש בעל הבית. וא"כ – לדבריו – כשהבעל הוא נכרי אין לחייב האשה במזוזה.

ואני תמה על הדבר: הגע עצמך, אשה שבעלה נשתטה ר"ל, והוא פטור מן המצוות, האם ביתם אינו חייב במזוזה? [ואגב אעיר: לפי זה יש לדון באם יש על אשה זו מצוה להדליק נר שבת וחנוכה. ואכמ"ל].

וכבר כתב שם הרעק"א בשוה"ג שאחר זמן רב מצא בברכי יוסף שלא כדבריו, ומסיים "ולדינא צל"ע". (וראה מה שהעירו על דבריו בנחלת צבי (בגליון השו"ע יו"ד סו"ס רצא) וב'צמח דוד' שבסו"ס שו"ת רעק"א).

וראה בס' חובת הדר (ע' טו), שהביא מכמה ספרים שדנו במי שאין לו כסף אלא או למזוזה או לתפלין, איזה מהן יקדים? ונפק"מ בבית משותף בין איש ואשתו – שהאשה אינה חייבת בתפלין, וא"כ י"ל שמזוזה קודמת. ויש שכתבו שאם הבית הוא מנכסי מלוג אזי היא חייבת, וא"כ מזוזה קודמת. ויש שכתבו שאף בכה"ג אינה חייבת, כי חיוב דירת האשה מוטלת על בעלה. ועל כן התפלין, שהם חובת גופו, קודמים. [ולא ירדתי לסוף דבריהם, למה תלו חיוב קביעת מזוזה בחיוב הספקת דיור. וכי הדר בבית חנם, בלי לשלם שכר-דירה, לא יתחייב במזוזה].

אך כל זה יצדק במצב שיש חיוב על האיש לספק לאשתו צרכיה. אבל בנדו"ד שאין כל חובה, ומדינא חבילה זו עומדת להתפרק, אם כן יש להשוות נדו"ד לדין מי שבעלה נשתטה, דפשיטא שבאפס חיוב – דירה או מזוזה – מוטל על הבעל, הרי האשה חייבת במצות מזוזה. ורק שדננו בזה מדין בית המשותף עם הנכרי. אלא שגם בזה יש מחלוקת הראשונים אם הפטור הוא בעצם או משום חשש וכו'.

תלה

שער הלכה

ברם בביאור המסופר בלקוטי דבורים שהר"א בע"ש הורה לקבוע המזווה בלי ברכה,
מודינא לך דמחזורתא הוא משום שבמצב ההוא – לפני שהתעורר בעה"ב בתשובה – לא
היה דין זכי' מטעם שליחות.

בברכת חילך לאורייתא.